

Kossuth az érdekegyesítésről

Aligha lehet kétséges, hogy a reformkori magyar liberális gondolkodás legsajátosabb terméke az *érdekegyesítés* koncepciója, amelynek kidolgozásában és diadalra juttatásában a 18. századi előzményeket nem tekintve is számosan vettek részt Wesselényitől Széchenyiig és Deákig, Kölcseytől Kossuthig.

A nyelvújítást frissen megélt magyar társadalomban még az 1830-as években is az *érdek* kifejezés gyakran megjelenik a latin *interesse* formában. Széchenyi azt írta a Világ végszavában, hogy „sem magas állású, sem boldog mindaddig nem lehet Magyarország, míg a népet nem emeljük a nemzet sorába, azaz míg Hunnia interressék által eddig örökké elboncolt privilegiált tartományból nem lesz interressék által örökre egyesülendő szabad országgá”.¹ Lónyai Gábor Zemplén megye közgyűlésén az 1830-as évek elején a minden polgárt egyaránt vezérlő közös „interressé”-ről szónokolt.² Ugyanitt Barkassy Imre is azt kívánta, hogy „interressáljon a magyar constitutió 10 millió embert a 100 ezer vagy inkább 20–30 ezer helyett, úgy lesz belőlünk valami”.³

A latin kifejezésben a kamat és valaminek a java értelmezéshez társul az *érdek* és *haszon* jelentéstartalom, arról árulkodván, hogy e két utóbbi nehezen különíthető el egymástól. Az egyéni érdek, az egyes „classisok” érdekei és a közérdek, jellegzetesen a liberális gondolkodás gazdasági kategóriái, ugyanúgy, mint a haszonelv. A Smith, a „közhasznú egoizmus” apostola a liberális gazdaságban az egyén és a közösség harmóniájának világát látta,⁴ J. Bentham számára pedig a haszonelv volt a gazdaságfilozófia alapja. Az a nézete, hogy az egyes intézmények ill. törvények hasznossága attól függ, mennyiben mozdítja elő a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb fokú boldogságát,⁵ gyakran visszahangzik a magyar reformkor érdekegyesítéssel kapcsolatos érvrendszerében is.

1. Gróf Széchenyi István munkái II. sorozat II. r. Világ, Bp. 1904. 341. l.

2. Barta István: *A fiatal Kossuth*, Bp. 1966. 134. l.

3. U.o. 108. l.

4. Adam Smith: *A nemzetek gazdasága*, Bp. 1992. 372. l. A magánérdek és közérdek liberális alapú összehasonlítására és összekapcsolására Ludassy Mária: *Az ész államáig és tovább*, Bp. 1979. 66. l. Lendvai L. Ferenc – Nyíri J. Kristóf: *A filozófia rövid története*, Bp. 1981. 122. l. Kossuth is utal rá, hogy a „politico-oeconomicusok”-tól, Adam Smith-től Listig „magam is tanulgattam”. (*Felelet gróf Széchenyi Istvánnak Kossuth Lajostól*) Ferenczi Zoltán szerk. Gróf Széchenyi István: *A kelet népe*, Bp. 1925. 498. l.

5. Lendvai L. Ferenc – Nyíri J. Kristóf: i.m. 123. l. Bentham magyarországi hatásáról: ifj. Iványi Grünwald Béla: *Gróf Széchenyi István: Hitel című munkája*. Történeti bevezetés (Gróf Széchenyi István: *Hitel*) Bp. 1930. 121–122. l.

A liberális gondolkodás a haszon és érdek erkölcsi tartalmát is felértékelte a korábbi évszázadokhoz képest. Az érdek alapján történő döntés etikailag már nem ítéltető el, de az egyéni érdekek mellett a közös érdek megkeresése társadalmi, nemzeti kötelesség.⁶

Az érdekegyesítés így a legtágabb értelmében a nemzetegység létrehozásának eszköze s nemcsak az ellentétes osztályok érdekegyeztetését jelenti, de a felekezeti vagy nemzetiségi érdekek kiegyenlítését is. Barta István nagyon helyesen állapította meg, hogy az ellenzék más vezetőivel együtt Kossuth is felismerte, hogy a protestánsok vallásszabadságának, s hozzátehetjük a hazai vallások közötti teljes egyenjogúság kivívásának kérdése nem csupán a régi sérelmi politika folytatása volt, nem is egyszerűen az elit liberalizmus parancsa, hanem új viszonyok között a nemzetegység létrehozásának egyik eszköze.⁷ Ez a tágabb értelmezés olvasható egy Kossuth által tervezett „Országgyűlési Gyűjtemények” előfizetési felhívásában, hogy a „politikai reformokat a vallásszabadsági reformnak megelőzni kell, mert enélkül a többfelekezetű nemzet morális erejét kőzhatatatlank munkálódásra összpontosítani, e nélkül pedig a hon s királyi székek elválaszthatatlan javára megkívántatott célszeres javításokat kivívni csaknem lehetetlen.”⁸ A szélesen értelmezett érdekegyesítésnek a vallási egyenjogúság mellett részévé vált a nemzetiségi egyenjogúság. Ismeretes, hogy az ellenzéki konferencia 1847. március 15-i — Kossuth által írt — programjavaslatába Szemere Bertalan észrevételére „a honpolgárok minden osztályainak” érdekegyesítése mellé beiktatták a nemzetiség ügyét — a más nyelvű népiség érdekeinek óvatos kíméletét — és a vallás kérdését is, figyelembe véve, hogy az érdektagoltság nemcsak társadalmi, de nemzeti és vallási törésvonalak mentén is végbemehetett.⁹ A végső szöveg így az ellenzék célját abban fogalmazta meg, hogy „a honpolgárok minden osztályainak érdekeit nemzetiség és alkotmányosság alapján egyesíteni, mely végre a nemzetiség ügyének a más nyelvű népiség érdekeinek óvatos kímélésével s a vallás kérdésének a múlt (t. i. az 1843–44. évi) országgyűlési alapon bevégezésén kívül szükségesnek véljük.” Csaknem teljesen a fentiekkel azonos szöveg került a Deák által végleges formába öntött 1847. évi júniusi Ellenzéki Nyilatkozatba is.¹⁰

Az érdekegyesítés Hajnóczy József által először felvetett koncepciója már tartalmazta a jogkiterjesztés elvét a nem nemesekre azzal az indoklással, hogy az alkotmányos jogok védelmét a nagyobb tömeg jobban biztosíthatja a kisebbségnél.¹¹ A gondolat szélesebb körben azonban csak az egyházpolitika és a vallási egyen-

6. Az önérdék etikai elfélcése szerepel Laménaisnál, aki szerint „minden ember született ellensége minden más embernek, mivel a személyes érdek mindig ellentétes a másik személy érdekével, csupán egymás elnyomására, kifosztására, elpusztítására szövetkeztek”. Idézi: Ludassy Mária: *Isten és szabadság*, Bp. 1989. 16. l.

7. Kossuth Lajos – Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások (Sajtó alá rendezte: Barta István) Kossuth Lajos Összes Munkái VI. k. Bp. 1966. (A továbbiakban KLÖM) 366. l.

8. U.o. 367. l.

9. KLÖM XI. k. 118–119. l.

10. KLÖM XI. k. 121. l. Az Ellenzéki Nyilatkozat U.o. 155. l.

11. Dénes Iván Zoltán: *Az önrendelkezés érvényessége*. Bp. 1988. 116. l.

lőség kivívása területén terjedt el. Pest megye követutasítása, amely már 1790-ben is teljes jogegyenlőséget sürgetett a protestánsok számára, e követelések forrása-ként azt jelölte meg, hogy „*vera animorum unio inter concives sit unicum publicae securitatis vinculum*”, azaz a polgárok közötti igazi lelki egység a közbiztonságának egyetlen kapcsa.¹²

Az egyházpolitikai kérdések tárgyalása az 1830–40-es években is felvetette az érdekközösségen alapuló nemzetegység megteremtésének szükségességét. Az 1843–44. évi országgyűlésen az egyházpolitikai vita során hangozott el, hogy „csak a nemzeti erő összpontosítása szülheti meg és teremtheti meg azon a hon érdekében kedvező eredményt, melynek oly feszült várakozással néz korunk. sőt még a külföld is elébe”.¹³ Az évtized végén egy debreceni professzor, Vecsey József az iskolák közösségével akarta elérni, hogy a „honnak sokféle nemzetiség, nyelv vallás által különben is annyira szétépett népe összeolvashat, nem nyelvben és hitben, hanem *testvéri szeretetben*”.¹⁴

A valláspolitikát időnként még átlengő erkölcsi pátoz kevésbé mutatkozik meg a nemzeti–nemzetiségi érdekek összegyeztetésére irányuló törekvésekben. A törésvonalak kétségtelenül itt voltak a legmélyebbek. Széchenyi 1835-ben írt *Hunnia* c. munkájának, bár Gergely András szerint „a nemzeti–nemzetiségi érdekegyesítés nagyszabású koncepcióját tartalmazta”, politikai hatása nem lehetett, hiszen csak 1858-ban jelent meg nyomtatásban. Annál nagyobb volt az Eilenzéki Nyilatkozaté, amely az extenzív nacionalizmusról való lemondást és a külön nemzetiségi érdek elismerését és ebből fakadólag a nemzetiségi érdekegyesítés szükségességét hangoztatta.¹⁵

Eddigi ismereteink szerint Kossuth Zemplén megyében az 1820–30-as évek fordulóján ismerkedett meg az érdekegyesítés gondolatkörével. Fiatal liberális barátaival a már említett Lónyai Gáborral, Barkassy Imrével, Évva Andrással, Balásházy Jánossal a rendszeres munkálatok megyei vitái során vették számba azokat a teendőket, amelyek megvalósításához elméleti támaszt az érdekegyesítés eszmerendszere adott. Az érdekegyesítésnek Kossuth szerint is volt egy tágabb, a vallási és nemzetiségi érdekkülönbségeket egységbe foglaló formája is, miként ez eddigi utalásainkból nyilvánvalóvá vált. A továbbiakban azonban e rövid előadás keretében csak a társadalmi érdekellentétek kiküszöbölésére vonatkozó elképzeléseire térhetünk ki.

A liberális tábor érvrendszerét Zemplénben Lónyai Gábor sorakoztatta fel abban a beszédében, amelyet 1832. szeptember 4-én, a közgyűlés első napján tartott. Teljesen jogosnak tűnik azonban Barta István feltételezése, hogy előadásának kidolgozásában elvbarátai, közöttük Kossuth is részt vehettek, mert nézeteik közösek voltak.

12. Idézi: Varga Zoltán: „Érdekegyesítés” és „társadalmi szolidaritás”. *Acta Universitatis Debreceniensis de Ladovico Kossuth nominatae*. II. 22., 239. l.

13. U.o. 223. l.

14. U.o. 224. l.

15. Gergely András: *Egy nemzetet az emberiségnek*. Tanulmányok a magyar reformkorról és 1848-ról. Bp. 1987. 127., 131. l.

A teljes reformprogramot tartalmazó előadás a három osztály (a parasztság, nemesség és polgárság) közötti „bizodalmatlanságot” és „gyűlölséget” csak úgy véli felszámolhatónak, „ha minden polgárt egy *interesse* fog vezérelni”, ha összeforunk „egy testté, egy lélekke”, ha a kereszténység nagy princípiumát, „a szeresd felebarátodat, mint önmagadat”, minden classis megvalósítja.¹⁶ A morális elemek mellett az ellentétes osztályok érdekeinek egyesítését a fennálló viszonyok kényszerűvé és a társadalmi béke egyetlen lehetséges fenntartójává teszik. Egész Kelet-Magyarországra árnyékot vetett a kolera-lázadás, amely orkánná is válhatott volna. Azért is kell privilegizált osztályoknak a szabadságot általánossá tenni, mert a szabadságok (privilegiumok, libertások) ellentéte a szolgaság s ezért a szabadságokból meg kell teremteni az oszthatatlan szabadságot, amely mindenki sajátja. A liberalizmus szabadság-fogalma hasonló összefüggésben Kossuthnál is számtalanszor előfordult, érvelésében a zempléni liberális kör argumentumai sűrűn visszatérnek, teljesen jogos tehát az a feltételezés, hogy Lónyay és Kossuth viszonyában az utóbbi nem lehetett a pusztá átvevő szerepe.¹⁷

A magyar liberalizmus legsajátosabb eszméje¹⁸ Széchenyi és Wesselényi írásai mellett bizonyára több vidéki centrumban, Szatmárban, Temesben, Zalăban és másutt formálódott. E centrumok egyike volt Zemplén is s amikor Kossuth az 1832–36. évi országgyűlésen kilépett az országos politika színterére, már voltak elképzelései az érdekegyesítés mikéntjéről. Ezeket erősítette és formálta tovább Kölcsey, Wesselényi és Deák ideológiája, amely a szabadság és a tulajdon jelszavával az eltérő osztályérdekeket egy magasabb „közös érdekekben” kívánta egyesíteni.

A zempléni liberális körrel s az országgyűlési ellenzék vezéralakjaival, Wesselényivel, Kölcseyvel s Deákkal folytatott disputák szellemisége érződik Kossuth 1833-ban írt *Előbeszédében*. A felvilágosodás és liberalizmus ideológiájának megfelelően keres választ az egyes ember és a közösségek boldogságára. Benthamot ismételve állítja, hogy „társaságos életben” — ma azt mondanók társadalomban — a boldogság kölcsönös viszonyokon alapszik s „ezen viszonyokat az érdekek határozza el”. De csak az a társadalom felel meg rendeltetésének, amelynek minden polgárát „egy közös érdek szép köteléke kapcsol együvé”. Később arra hivatkozik, hogy a közös érdek nemcsak a polgárok személyét, de vagyonát is össze kell kapcsolja.

Az 1830–40-es évek reformellenzéki publicisztikájában gyakran visszatérő elv, hogy a szabadság nem lehet kevesek privilégiuma, mert akkor óhatatlanul mások szolgaságával kapcsolódik össze. Kossuth is úgy véli, „két törvény uralkodik az embernek fölötté, a természetnek és az erkölcsi szabadságnak a törvénye s szerencsétlen az a társaság, hol egy tagnak a boldogsága másnak boldogtalan-ságán, egynek szabadságán másnak elnyomásán alapul”. Az érdekegyesítésre éppen azért van elengedhetetlenül szükség, mert a külön „ösvényekre ágazott érde-

16. Barta István: i.m. (*A fiatal Kossuth*) 134. l.

17. U.o. 145. l.

18. Gergely András: i.m. (*Egy nemzetet...*) 65. l.

kek egymás ellenébe állítják azokat, kiknek köz egyesült erővel kellett volna egymás boldogságán munkálkodni.”¹⁹

Történetileg külön ösvényre ágazott érdekei voltak a földesuraknak és a jobbágyoknak. Széchenyi szerint a fennálló viszonyok között „a jobbágy és földesúr úgy állt szembe egymással, mint két kártyás, s az uraságok közönségesen a jobbágyok kára által keresik jövedelmeik fölemelését”.²⁰ Az 1840-es évek elején Kossuth is úgy látta, hogy „az úrbéri viszonyok a nemesség és a jobbágyok között az örökös súrlódásnak, örökös ingerültségnek oly magkövét képezik, hogy míg a kölcsönös gyűlöletességnek ezen magköve el nem hárítatik, a népnek a nemességgel *érdekben érzelemben* egyesülése lehetetlen.”²¹ Az úrbériségnek, mint a gyűlöletesség magkövének megszüntetése mellett az érdekegyesítés előfeltételei közé sorolták a reformerek a polgári jogegyenlőség és népképviselői megteremtését és a köztelherviselének nevezett általános adókötelezettséget.

Ismeretes, annak bizonyítására, hogy az úrbéres viszonyt meg lehet szüntetni úgy, hogy ne sértse a földesúri érdeket s így záloga lehessen az érdekegyesítésnek az *örökváltsági* elképzelések szolgáltak. Kossuth a zempléni liberálisokkal együtt már 1832-ben az örökváltság mellett foglalt állást s amikor a megye megváltoztatta támogató utasítását, 1834 novemberében Évva Andrásnak írt levelében arra kérte barátját, hogy mindent tegyen meg annak érdekében, hogy Zemplén ne ellenezze a jobbágyok megváltkozását. Arra hivatkozott, hogy a megváltási törvényben érvényesül a földesurak érdeke, mert „biztossá lehet, hogy úrbéri vagyonát nem fogják örökké nyirbálni” érvényesül a nép érdeke „mert szabadságra út nyílik előtte”, de még a jobbágytelken lakó taxás nemesek érdekei is (ilyenek szép számmal voltak Zemplén megyében, különösen a Hegyalján), „mert ennek fájhat leginkább azon tapasztalás, mint jár házára az uraság hajdúja taxát szedni, mint szedik el szabad nemesi kézzel mívelt földének terméséből a kilencedik, ötödik keresztet, a kilencedik ötödik hordó bort”.²²

Széchenyi támadásával szemben a Feleletben azzal védi meg a Pesti Hírlapot, hogy az „a jogszerűséget a hasznosság elvével támogatva, mondhatnám matematikai szabotossággal kimutatja, hogy az örökváltsági szerződést mind a két fél érdeke sürgeti”.²³

Az 1832–36. évi országgyűlésen még elbukott engedőleges örökváltsági törvényt az 1839–40. évi országgyűlés megalkotta. Kossuth a Pesti Hírlapban azzal is érvelt a mielőbbi megvalósítás mellett, hogy „a földesuraknak érdekekben fekszik az úrbéri állapotnak szabad egyezségi utjáni megszüntetése, mert ha így nem történik, előbb-utóbb a *kötelező* törvénynek el kell következnie”.²⁴ A megváltási tervek alapelve az volt, hogy a földesurat nem érheti kár az átalakulással. Ezt

19. KLÖM. VI. k. 368. l.

20. Idézi: Orosz István: *Széchenyi és a jobbágykérdés*. Agrártörténeti Szemle. 1962. 1–2. sz. 58. l.

21. Vizsonta Gyula szerk.: *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*. Bp. 1931.

II. k. 914. l.

22. KLÖM. VI. k. 426. l.

23. Ferenczi Zoltán szerk.: i.m. (*A kelet népe...*) 484. l.

24. U.o. 483. l.

azonban csak úgy lehetett bizonyítani, ha a werbőczyánus felfogással szemben, amely a colonicaturát ugyanolyan nemesi földtulajdonnak tartotta mint az alodiaturát, a liberális nemesség jogi érvekkel tudja alátámasztani, hogy az úrbéres jobbágyszomszéd nem olyan tulajdona az uraságnak, mint a majorság. Deák az előbbi csak *quedam proprietas*nak nevezte, hiszen az örökhasználatra nem magánjogi szerződés született úr és jobbágyszomszéd között, az államhatalom törvényekkel szabályozta nemcsak a személyes kapcsolatokat, de a fizetett járadék mértékét is, ezáltal földesúr–jobbágyszomszéd kapcsolatát közjogi viszonyra alakította.²⁵ Kossuth az 1846-ban Wesselényihez intézett híres levelében világosan megfogalmazta, „a magyar törvényhozás az úrbéresi viszonyokat mindig fonák szempontból fogta fel, t. i. juris privati kérdésnek tekintette, holott az ha van is juris privati oldala, főképp juris publici kérdés”.²⁶ Az úrbériségnek ez a közjogi eleme ad lehetőséget a törvényhozásnak, hogy ne csak engedőleges, de a földesurakra kötelező megváltási törvényt alkosson, de arra is hogy a megváltkozás díját a jobbágyszomszéd, mint egyébként is adófizető helyett magára vállalja. A népet és a nép földét szabaddá kell tenni az egész országban egyszerre. A kérdés azonban úgy is felvetődött, hogy mi a megváltkozás tárgya, a telek vagy az utána fizetett járadék? Dessewffy Aurél és más konzervatívok sem védhették a 40-es évek elején a werbőczyánus felfogást, így tudomásul kellett venniük Kossuth és társai érvei alapján, hogy csak a telki járandóságok tekinthetők az uraságok kizárólagos tulajdonának, csak erre vonatkozatható a tulajdon szentsége. Ugyanakkor teljes és valóságos kárpótlásnak csak azt tekintették, amely nem egyszerűen megfelel az évi járadék tőkésített összegének, hanem olyan helyzetbe hozza a volt földesurakat, hogy eredményesen gazdálkodhatnak a jobbágyszomszédok nélkül is. Ha ez nem valósul meg — vélték — a megváltkozás nem igazságos, hanem jogilag rablás.²⁷ Kossuth szerint azonban az úrbéres viszony felszámolásával kapcsolatos számvetés alapja nem az „ennyit ad a jobbágyszomszéd”, hanem ami az uraságnak „tisztá haszonul fennmarad”.²⁸ E nézetek következetes képviselőjét Kossuth részéről alátámasztotta az a felfogása, amely a telektulajdon természetét illetően liberális nemestársaitól is különbözött. Nemcsak azt vallotta ugyanis, hogy az úrbéres föld nem olyan tulajdona a földesuraknak, mint az alodiális, de azt is, hogy egyáltalán nem tulajdona. Szerinte a megváltkozás tárgya nemcsak azért nem lehet más, mint a járadék tőkésített összege, mert a közhatalom megváltoztathatatlanul megszabta az elvben földesúri tulajdonban lévő úrbéres földek után fizetendő szolgáltatásokat, hanem egyszerűen azért nem, mert a jobbágyszomszéd nem rabszolga, „sőt inkább telkének tőkéletes biztossággal birtokosa, s a földesurat csupán az illető jobbágyszomszédi adózások tekintetéből

25. Orosz István: *Az örökösödés eszméje és gyakorlata*. Tanulmányok Nyíregyháza újkori történetéből. Nyíregyháza, 1976. 20. l.

26. Ferenczy Zoltán: *Kossuth és Wesselényi s az úrbéres ügye 1846–1847-ben*. Századok, 1902. 54. l. V.ö. Szabó István: *Kossuth és a jobbágyszomszéd* (Szabó István: *Jobbágyszomszédok*) Bp. 1976. 285. l.

27. Dénes Iván Zoltán: i. m. 121. l. Varga János: *Keresztüzből a Pesti Hírlap*. Az ellenzéki és közéleti liberalizmus elváltása 1841–42-ben. Bp. 1983. 128–131. l.

28. KLÓM XI. k. 643. l.

lehet a jobbágytelek tulajdonosának nevezni, *valóságos tulajdonosa pedig az adófizető jobbágy*”.²⁹ Később visszatekintve az 1848. évi jobbágyfelszabadítást éppen az elmondottak miatt vélte úgy, hogy 1848-ban „magának a jobbágyi földbirtoknak a megváltására nem volt szükség”.³⁰

Az örökváltság, függetlenül az indoklás elvi alapjaitól, mindenképpen besorolható volt az érdekegyesítés rendszerébe, hiszen a jobbágy feltétlenül nyer a megváltkozással, a földesúr pedig a kárpótlás révén nem veszít, van tehát alapja az együttműködésnek.

A polgári *jogegyenlőség és a népképviselői*, amely a jobbágyok esetében szintén feltétele volt az érdekegyesítésnek, egyszerűen levezethető volt a liberalizmus már többször idézett szabadság-eszméjéből. „A józan szabadság olyan, mint a nap, melynek sugári ezrenyi milliárd lényeknek világítanak, és olyan kincs, mely az osztállyal nem veszít, sőt nő, sőt erősödik”³¹ — mondta Kossuth 1840 augusztusában a Pest megyei közgyűlésen. A nemesi szabadság és az általános emberi szabadság közötti különbséget azonban Kossuth sem a nemesi privilégiumok eltörlésével, hanem általánossá tételével kívánta megszüntetni, mint a reformnemesség legtöbb tagja. A sarkalatos nemesi jogok, a *primae nonus* áldásaiban, ha nem nemesek is részesülnek, megvalósulhat nemcsak a jogegyenlőség, de a reprezentáció is, mind az országgyűlések, mind az így kibővíthető megyegyűlések szintjén. Nem arról van szó, „hogy mi nemesek leszálljunk a néphez — állítja Kossuth — hanem arról, hogy ötet magunkhoz felemeljük. Oly kincset osztani meg tízmillió polgártársainkkal, mely megosztás által nem fogy, csak az irigység ellenkezhetik s ezen út vétkén alapítónk mi szabadságunkat?”³² — kérdezi nemes társait. A jobbágyokat is megillető polgári lét megteremtése a személyes szabadság szintjén valójában semmibe sem kerül a földesuraknak, így az érdekegyesítésben betöltött szerepét az irigységen kívül más nem akadályozhatja.

Sokkal nehezebb volt a helyzet, ha az adófizetésre nem kötelezett nemesség *közteherviselését* kellett az érdekegyesítés szempontjából indokolni. A racionális érveknél mindig hangsúlyosabbak a filantróp érvek. Széchenyi a *Stádiumban* azzal érvelt, hogy az adómentesség nem egyeztethető össze az emberiség elveivel. A liberális nemesek azt hangoztatták, amikor a nemesség „a különös rendeltetés mellett meghatározott teherben a néppel osztozik, ezáltal az érdekegyesítés mellőzhetetlen egyik feltételét teljesíti”.³³ Az érvek azonban nem voltak igazán hatékonyak, ezért a nemesi adózás ügye az 1840-es években is alig haladt előre. Az 1843–44. évi országgyűlést megelőzően már a megyegyűléseken megbukott az a javaslat, hogy a nemesség legalább a háziadóban vegyen részt, magán az országgyűlésen pedig megbuktatták Széchenyi két garasos telekdíj tervét. Hiába csatlakozott a tervhez Kossuth is annak ellenére, hogy előzőleg a *Kelet népében* Széchenyi támadást intézett ellene. Úgy vélte a magyar nemeseknek le kell mondani

29. KLÖM VI. k. 182. l.

30. Orosz István: *A polgári földtulajdon megteremtése*. Alföld 1977. 9. sz. 12. l.

31. KLÖM VII. k. 652. l.

32. KLÖM VI. k. 378. l.

33. KLÖM XI. k. 174. l.

„az adómentesség polgárilag lealacsonyító privilégiumáról, mellyel más civilizált világreszekben csak a koldus, nálunk pedig a nemesség bír” ... hogy ezáltal a különböző néposztályok között érdekegyesítést varázsoljunk elő, a népet magunk iránt kiengeszteljük, s a közös honnak, melynek mi (t.i. a nemesség) ugyan leg-szebb áldásait élvezzük, de mely a népnek is hona, közös szükség fedezésében, a néphez leszállva őt a közös teher állandó együttviselésével magunkhoz testvéreileg felemeljük.³⁴

A testvéri felemelés lehetőségét a nemesség az adózás tekintetében 1848 előtt ugyanúgy nem teremtette meg, mint ahogy nem alkotott törvényt a népképviselétről és az állami kárpótlással történő kötelező örökváltságról sem. Az érdekegyesítés reformista ideológiája azonban mégis jelentős szerepet játszott a reformkor politikai életében. Hozzásegítette a reformnemességet, hogy a polgári társadalomba való átmenetet vér nélkül hajtsa végre s az átalakulást a saját műveként élhesse meg. Lehetővé tette, hogy a 48-as átalakulás lázas óráiban az utolsó rendi országgyűlés „magát nem külön osztályok, hanem az összes nemzet” képviselőjének tekinthesse és társadalom-átalakító feladatait és „kötelességeinek körét e mértékhez illeszthesse”.³⁵

34. Viszonta Gyula szerk.: i.m. (*Hírlapi vita*) II. k. 248. l.

35. KLÖM XI. k. 659. l.